

Význam správy daní v boji proti daňovým únikom

The role of tax administration in the fight against tax evasion

Marta Orviská, Ján Huňady, Kamil Ščerba

Abstract

The paper aims to examine the relationship between the quality of tax administration and the scope for tax evasion as well as identify key problems. We examined this problem from several multiple perspectives. The World Bank Enterprise Survey has been used as the primary source of the data, but several other sources of information have also been used in the analysis. Probit and tobit regressions have been applied in order to identify key factors affecting the problems with tax administration, the shadow economy and the frequency of tax audits. We concluded that tax audits in Slovakia should have been more focused on rural firms in the transportation and construction sectors. Moreover, we also observed a negative correlation between the percentage of online tax returns and the VAT gap.

Keywords: tax administration, tax evasion, shadow economy, tax audit.

Úvod

V aktuálnom období sa väčšina členských štátov EÚ snaží výrazne konsolidovať verejné financie. Čoraz viac pozornosti je na strane verejných príjmov venované efektívnemu výberu daní a problému daňových únikov. Intenzívne sa skúmajú možnosti znižovania daňových únikov pri priamych aj nepriamych daniach. V prípade ich redukcie je totiž možné dosiahnuť vyššie daňové príjmy bez nutnosti zvýšenia daňových sadzieb. Zvýšenie daňových príjmov touto cestou je síce náročné, ale nepredpokladá nevyhnutnosť dosiahnutia výrazného ekonomického rastu a zároveň vedie k vyššej daňovej spravodlivosti.

Správa daní zahŕňa inštitúcie priamo zodpovedné za výber daní v štáte a tak je zrejmé, že správne fungovanie týchto orgánov môže mať značný dopad na samotný rozsah daňových únikov. Zlepšenie systému správy daní by mohlo viesť k lepšiemu zhromažďovaniu daňových príjmov ako aj k zníženiu administratívnych nákladov bez

vážneho negatívneho dopadu na ekonomiku. Jedným z najzreteľnejších príkladov je úspešnosť daňovej kontroly.

Príspevok má za cieľ preskúmať závislosť medzi kvalitou správy daní a rozsahom daňových únikov a identifikovať kľúčové problematické oblasti. V príspevku tiež komparujeme situáciu v oblasti správy daní vo viacerých krajinách OECD a EÚ, s akcentom vplyvu na podnikateľské aktivity v legálnej aj tieňovej ekonomike. V prvej časti sumarizujeme súčasnú úroveň poznania oblasti determinantov daňových únikov prostredníctvom výsledkov doteraz realizovaných štúdií, pričom dôraz je kladený predovšetkým na inštitucionálne faktory. V druhej časti sa zameriavame na kvalitu správy daní, ako potenciálne významný prvok ovplyvňujúci rozsah daňových únikov v krajine. V tretej časti stručne popisujeme použité metódy a využívané údaje, ktoré následne aplikujeme. Na záver sumarizujeme najdôležitejšie poznatky a predkladáme odporúčania pre daňovú politiku a fungovanie správy daní.

1. Vybrané determinanty daňových únikov a tieňovej ekonomiky

V literatúre sú uvádzané viaceré potenciálne významné faktory determinujúce rozsah daňových únikov a tieňovej ekonomiky. Prioritnú pozornosť v našom príspevku budeme v súlade s naším cieľom venovať predovšetkým inštitucionálnym faktorom. Na úvod stručne zosumarizujeme aj iné faktory, a to najmä faktory týkajúce sa podnikov, ktoré ďalej v našej analýze tiež zohrávajú významnú úlohu. Medzi faktory ovplyvňujúce zapojenie sa podniku do aktivít tieňovej ekonomiky radia viacerí autori jeho veľkosť. (Rice, 1992; Hanlon, Mills a Slemrod, 2007). Tedds (2010) vo svojej analýze daňových únikov dospel k záveru, že významnými faktormi sú okrem veľkosti podniku aj organizačno-právna forma podniku, vek, vlastníctvo, konkurencia, daňové kontroly a audit. V kontexte správy daní Nur-Tegin (2008) v analýze transformujúcich sa krajín zistil, že menšie spoločnosti sa budú viac dopúšťať daňových únikov, možno aj z toho dôvodu, že správcovia dane budú svoju pozornosť zameriavať na veľké podniky s pravdepodobne vyšším potenciálnym príjmom pri zistení nedostatkov.

Faktory, ktoré sa týkajú inštitucionálnych aspektov majúce vplyv na veľkosť tieňovej ekonomiky zahŕňajú často predovšetkým korupciu (Friedman a kol., 2000; Dreher a Schneider, 2010, Buehn a Schneider, 2010). V súlade s uvedeným faktom, Schleifer (1997) spájal aktivity neoficiálneho sektora so snahou vyhnúť sa skorumpovaným úradníkom. Tedds (2010) tiež zdôraznil, že korupcia na úrovni vlády a organizovaný zločin ovplyvňujú rozsah nevidovaných aktivít, avšak nie politickú nestabilitu alebo spravodlivosť právneho systému. Je zrejmé, že korupcia, tieňová ekonomika a daňové úniky sú zvyčajne

výrazne prepojené problémy. Friedman a kol. (2000) skúmajú súvislosti medzi korupciou a veľkosťou tieňovej ekonomiky. Argumentujú, že podnikatelia začnú realizovať svoje aktivity v tieňovej ekonomike, aby sa "vyhli hrabivej ruke korupcie". V dôsledku čoho sa skorumpované vlády stávajú "malými vládami". Avšak podpora daňových únikov je jasne druhé najlepšie riešenie. Prvé najlepšie riešenie je boj s korupciou samotnou. Johnson a kol. (2000) uvádzajú ďalšie dva dôvody, prečo podniky môžu začať s podnikaním v neoficiálnej ekonomike. Po prvé, niektoré podniky môžu skrývať časť svojich výstupov, aby unikli vydieraniu zločineckých skupín, ktorým by podľa Gustafsona (1999) niektorí vládni zamestnanci mohli ponúknuť informácie cez daňové a iné štatistické výkazy. Toto tvrdenie podporuje analýzu Schleifera (1997), ktorý tiež spájal odchod podnikov do neoficiálnej ekonomiky v ich snahe vyhnúť sa korupcii zamestnancov verejno-právnych inštitúcií. V štúdiách bol tiež diskutovaný význam kvality inštitúcií a byrokracia (Dreher, Kotsogiannis, a McCorrison, 2009; Johnson a kol., 2000; Lacko, 2000; Torgler a Schneider, 2009; Friedman a kol. (2000)). Schleifer (1997) zdôrazňuje, že zisky z aktivít v oficiálnej ekonomike sa znižujú, ak málo kvalitné inštitúcie sťažujú vymáhanie zmlúv, ako tvrdí Marcouillier a Young (1995).

Lacko (2000) došla k záveru, že rozsah tieňovej ekonomiky je spájaný s množstvom regulačných opatrení a voľnosťou, ktoré majú úradníci v implementácii týchto opatrení, a že väčší rozsah aktivít tieňovej ekonomiky je spájaný so slabšími verejnými službami, determinovanými úrovňou korupcie a absenciou právneho štátu. Dôkazy o vplyve zdaňovania sú rôznorodé. Niektorí autori zistili, že vyššie daňové sadzby tlačia podniky k odchodu z oficiálnej ekonomiky (Kamdar, 1997; Tedds, 2010; Lacko, 2000), avšak niektorí experti nachádzajú opačné zistenia. Tak Friedman a kol. (2000) zistili, že vyššie daňové príjmy boli pozitívne korelované so silnejším právnym prostredím a tým aj menším neformálnym sektorom.

2. Správa daní ako jeden z kľúčových faktorov daňových únikov

Tak ako uvádza napríklad Becker (1968) vyhýbanie sa daniam je racionálne úžitok maximalizujúce konanie realizované daňovníkmi vtedy, keď prospech z úspešnej realizácie daňového úniku je vyšší ako náklady spojené s potenciálnou daňovou kontrolou, odhalením a následným trestom. Na základe uvedeného je možné povedať, že rastúca početnosť a účinnosť daňových kontrol vykonaných daňovými úradmi by mohla byť naozaj účinným nástrojom boja proti daňovým únikom. Pravdepodobnosť odhalenia, daňová kontrola a stanovenie pokút môžu byť považované za faktory čiastočne determinujúce dodržiavanie daňových predpisov v krajine.

Rozdiel medzi skutočne zaplatenými daňami a daňami, ktoré by mali byť zaplatené, ak by všetci jednotlivci a firmy uviedli všetky svoje aktivity a transakcie správne a v súlade so zákonom sa nazýva daňová medzera. (Novysedlák a Palkovičová, 2012). V prípade dane z pridanej hodnoty hovoríme potom o medzere na "DPH". Bird a Gendron (2006) uvádzajú, že medzera na DPH je väčšinou oveľa menšia v krajinách, ktoré majú vo všeobecnosti lepšiu daňovú správu v oblasti dane z pridanej hodnoty. Daňová medzera je jedným z najbežnejších ukazovateľov, na základe ktorých je možné zhodnotiť úspešnosť výberu daní. Je však zrejmé, že daňová medzera odráža celkovú úroveň vyhýbania sa platenia daní v krajine, a tie sú pochopiteľne ovplyvnené kvalitou správy daní len čiastočne. Menšia daňová medzera tak samozrejme nemusí nutne znamenať účinnejšiu daňovú správu v krajine. Okrem toho tu nie je zohľadnená veľkosť vstupov správy daní. Keď sa pozrieme na daňové príjmy ako potenciálne výstupy z daňového systému štátu, verejné výdavky v podobe priamych administratívnych nákladov sú potom vstupy do tohto systému. Medved', Nemeč a kol. (2011) definujú, priame administratívne náklady ako náklady verejnej správy na organizáciu daňového systému. Tieto náklady rastú so vzrastajúcou zložitou daňového systému. Okrem priamych administratívnych nákladov však nemožno zabúdať ani na význam vyvolaných nákladov zdanenia pre samotného daňovníka, ktoré môžu mať taktiež značný vplyv na pravdepodobnosť uskutočnenia daňového úniku.

Tak ako sme už vo všeobecnosti uviedli v predchádzajúcej časti ďalším významným problémom je korupcia, ktorá sa môže týkať okrem iných inštitúcií verejného sektora aj správy daní. Korupcia v prípade zamestnancov správy daní je o to váženejší problém, že priamo determinuje úspešnosť výberu dane. Negatívny vplyv korupcie na objem daňových výnosov bol potvrdený napr. Tanzim a Davoodim (1997). Obdobne aj Imam a Jacobs (2007), ktorí skúmali tento problém na údajoch s oblasti Stredného východu uvádzajú, že korupcia ako inštitucionálna premenná má významný negatívny vplyv na daňové príjmy.

Podľa Birda (2010) tranzitívnym krajinám sa v 90-tych rokoch nepodarilo výrazne zlepšiť fungovanie správy daní, pričom boli zavedené nové daňové štruktúry. To malo za následok veľmi nerovnomerné daňové zaťaženie, značný rozsah daňových únikov a nižšie ako očakávané daňové príjmy. Feld a Frey (2007) na základe analýzy údajov zo Švajčiarska uvádzajú, že rešpektovanie daňových subjektov a do určitej miery ohľaduplný prístup správy daní by pomohol výrazne znížiť rozsah daňových únikov. Autori tiež zdôrazňujú úlohu dôvery medzi daňovníkmi a daňovými úradmi a predpokladajú, že vybudovanie väčšej dôvery v daňovú správu by pomohlo zvýšiť daňové príjmy. Vybudovanie dobrého obrazu správy daní v spoločnosti však nie je jednoduchá úloha. Väčšina ľudí totiž vníma daňovú správu negatívne, keďže je spätá s platením daní a tým aj s redukciami ich disponibilného dôchodku. Bird a kol. (2006) uvádzajú, že udržateľný daňový systém je založený na spravodlivosti,

zodpovednej vláde a silným prepojením medzi zaplatenými daňami a poskytovaním verejných statkov. Práve uvedené prepojenie je zvyčajne problematické a to predovšetkým v ekonomicky menej rozvinutých ekonomikách.

3. Použité údaje a metódy

V analytickej časti práce používame údaje z viacerých databáz. Okrem údajov z databázy OECD (2016) je prioritným zdrojom údajov databáza Svetovej Banky (2016) z prieskumu World Bank Enterprise Survey z rokov 2009 a 2013. Našu analýzu sme zamerali predovšetkým na krajiny EÚ, pre ktoré bolo možné z uvedenej databázy získať údaje. Ide o tieto členské štáty EÚ: Bulharsko, Česká republika, Estónsko, Chorvátsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Poľsko, Slovensko, Slovinsko, Rumunsko.

Pri analýze daňových únikov boli doteraz údaje z tejto databázy využívané viacerými autormi (napr. Medved', Nemeč at al., 2011 a Nur – Tegin, 2008). Otázky v prieskume, ktorými sme sa v analýze zaoberali sa týkajú predovšetkým skutočností:

- a) či podniky konkurujú podnikom realizujúcim svoje aktivity v tieňovej ekonomike;
- b) do akej miery sú aktivity v tieňovej ekonomike vnímané ako problém pre činnosť podnikov v oficiálnej ekonomike;
- c) do akej miery je správa daní podnikmi vnímaná ako prekážka pre podnikanie;
- d) aká je frekvencia daňových kontrol v podnikoch.

Na základe odpovedí respondentov na prvú otázku je možné zistiť odvetvia, krajiny a regióny, ktoré sú najviac zasiahnuté aktivitami tieňovej ekonomiky. Odpovede na druhú otázku umožňujú určiť vplyv neoficiálnej ekonomiky a daňových únikov na podniky. Odpovede na tretiu a štvrtú otázku zohľadňujú skutočnosť, do akej miery správa daní kontroluje súkromný sektor v oblasti daní ako tieto skutočnosti ovplyvňujú podnikanie.

U dvoch premenných tieňovej ekonomiky predpokladáme, že znalosti o konkurencii v podnikoch, ktoré sú aktívne v tieňovej, resp. neoficiálnej ekonomike, sú väčšie v podnikoch, ktoré zdieľajú podobné vlastnosti s ohľadom na odvetvie, geografickú polohu, resp. veľkosť. Problémy, ktoré môžu byť spôsobené aktivitami podnikov, pôsobiacimi v neoficiálnej ekonomike tiež odzrkadľujú vnímanie tieňovej ekonomiky podnikom, avšak môžu byť ovplyvnené aj činnosťou úradov. Okrem predpokladaných rozdielov medzi odvetviami tiež skúmame, či existuje určitý stupeň separácie jednotlivých trhov, v ktorých podniky oficiálneho a neoficiálneho sektora vykonávajú svoje aktivity. To môže súvisieť napríklad s dodatočnou dokumentáciou potrebnou pri exporte tovaru, podniky orientované na export môžu byť preto

do určitej miery chránené pred konkurenciou podnikov pôsobiacich v neoficiálnej ekonomike. Dve premenné týkajúce sa daní budú tiež ovplyvňované charakteristikami podniku. Predpokladáme, že počet daňových inšpekcí rastie s veľkosťou podniku. Je možné tiež predpokladať, že takéto inšpekcie sú cielené na subjekty, ktoré sa s najväčšou pravdepodobnosťou budú vyhýbať plateniu daní, a teda budú častejšie v niektorých vybraných sektoroch.

Výskum realizujeme na základe širokej palety vedeckých metód skúmania. V prípade kvantitatívnych metód, ktoré tvoria dominantnú časť analýzy ide predovšetkým o probit a tobit metódy regresnej analýzy, nakoľko vysvetľované premenné majú diskretný charakter. Okrem toho tiež používame metódu korelačnej analýzy.

4. Analýza

V tejto časti podrobnejšie preskúmame vybrané aspekty správy daní v súvislosti s ich potenciálnym vplyvom na rozsah daňových únikov vo vybraných krajinách. Je zrejmé, že medzi jednotlivými krajinami existujú v oblasti správy daní a jej štruktúry pomerne výrazne rozdiely. Jednotlivé zložky správy daní a ich početnosť v krajinách OECD je uvedená v tab.1.

Tabuľka 1: Počet organizačných zložiek správy daní v krajinách OECD

Krajina	Počet operačných jednotiek daňovej správy					
	Riaditeľstvá	Regionálne úrady	Lokálne pobočky	Národné centrá spracovania údajov	Call centrá	Iné úrady
Austrália	1	17	11	-	10	5
Belgicko	1	35	3 153	5	15	1
Bulharsko	1	6	23	-	1	-
Cyprus	2	15	-	5	-	1
Česká rep.	1	15	201	-	-	1
Čile	1	19	47	1	1	-
Čína	1	71	6667	-	68	-
Dánsko	0	0	28	-	1	-
Estónsko	1	-	15	-	1	-
Fínsko	1	-	37	1	2	-
Francúzsko	1	110	1 283	9	14	6
Grécko	1	2	118	2	2	-
Holandsko	1.1	14	-	1	1	4
Chorvátsko	1	20	124	-	1	1
Írsko	1	7	74	-	-	6
Island	1	8	-	-	1	-
Izrael	1	-	80	1	1	-
Japonsko	1	12	518	-	-	33
Kanada	1	5	39	8	10	-
Kórea	1	6	111	1	1	2
Litva	1	10	-	1	1	1
Lotyšsko	1	-	32	-	1	-
Luxembursko	2	-	84	4	-	-
Maďarsko	1	25	50	1	8	2
Malta	3.1	1	-	-	1	1
Mexiko	1	6	67	2	3	49
Nemecko	17.1	12	546	12	34	16
Nórsko	1	5	108	1	1	1
Nový Zéland	1	-	17	3	6	-
Poľsko	1	32	400	1	4	-
Portugalsko	1	36	367	-	80	-
Rakúsko	1	5	40	-	-	-
Rumunsko	1	8	215	1	1	-
Rusko	1	84	910	1	6	19
Slovensko	1	17	153	-	1	2
Slovinsko	1	16	-	-	4	41
Spojené štáty	1	139	119	28	19	-
Španielsko	1	56	227	2	2	1
Švajčiarsko	1	-	-	-	-	-
Švédsko	1	8	63	1	1	-
Taliansko	1	34	213	3	7	-
Turecko	1	70	1 063	2	2	52
Veľká Británia	1	-	-	-	19	362

Zdroj: OECD (2016) - Tax database.

Slovensko má z tohto hľadiska pomerne štandardnú štruktúru správy daní, ktorá je porovnateľná s väčšinou iných rozvinutých krajín podobnej veľkosti. Je zrejmé, že počet jednotlivých úradov je zvyčajne závislý predovšetkým od počtu obyvateľov a rozlohy krajiny. Zaujímavé sú vybrané ukazovatele na porovnateľnej báze, ktoré sú sumarizované v tabuľke 2. Pri skúmaní podielu daňových priznaní podaných on-line pri DPH a dani z príjmov právnickej osoby sa dá očakávať, že vyšší podiel on-line daňových priznaní umožňuje správe daní jednoduchšie spracovanie, ale aj kontrolu. Zároveň sa tým redukovujú vyvolané náklady

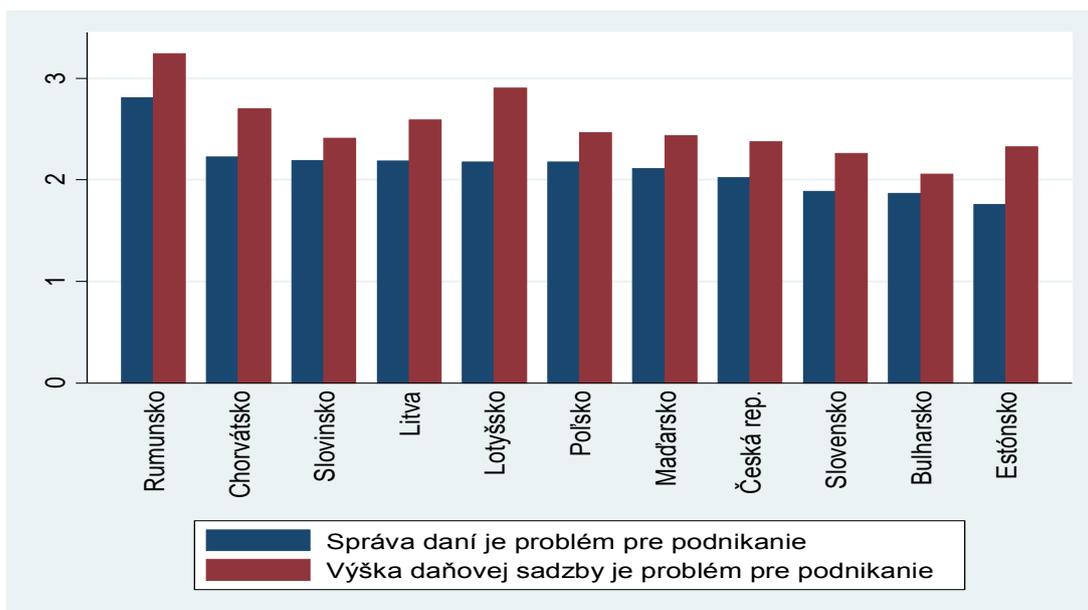
zdanenia daňovníkov, čo môže mať pozitívne dôsledky na pokles daňových únikov. Na druhej strane objem priamych administratívnych nákladov správy daní v pomere k daňovým príjmom odzrkadľuje efektívnosť správy daní. Okrem ukazovateľov týkajúcich sa správy daní používame aj dva ukazovatele súvisiace s rozsahom daňových únikov. Ide o ukazovateľ odhadovaného rozsahu tieňovej ekonomiky (podľa Schneider, 2015) a medzeru na DPH (podľa Európskej komisie, 2015).

Tabuľka 2: Vybrané ukazovatele týkajúce sa správy daní a daňových únikov v krajinách OECD

	Podiel zamestnancov daňovej správy (v %)				Podiel daňových priznaní podaných elektronicky (v %)		Priame administratívne náklady daňovej správy / daňové príjmy	Odhadovaný rozsah tieňovej ekonomiky (Schneider, 2015)	Medzera na DPH (% z daňových príjmov) (Európska komisia, 2015)
	vo veku pod 30 rokov	vo veku nad 50 rokov	zaoberajúci sa daňovou kontrolou	zaoberajúci sa výberom daňových nedoplatkov	DPH	daň z príjmov F.O.			
Belgicko	6,90	53,60	n.a.	n.a.	97,00	82,00	1,17	16,20	0,11
Bulharsko	8,70	31,60	42,00	9,80	94,00	52,00	1,25	30,60	0,17
Cyprus	1,00	39,00	36,70	11,80	4,00	97,00	1,16	26,20	n.a.
Česká rep.	6,90	41,50	19,00	5,80	17,00	21,00	1,31	15,10	0,22
Dánsko	3,00	56,00	40,70	8,20	99,00	100,00	0,48	12,00	0,09
Estónsko	16,20	34,80	67,00	10,10	99,00	99,00	0,40	26,20	0,17
Fínsko	5,60	57,20	38,90	9,50	85,00	58,00	0,75	12,40	0,04
Francúzsko	4,00	48,00	15,30	10,10	82,00	96,00	1,11	12,30	0,09
Grécko	2,00	51,00	25,00	10,00	n.a.	0,00	n.a.	22,40	0,34
Holandsko	5,00	55,70	41,80	7,40	100,00	100,00	0,95	9,00	0,04
Chorvátsko	2,00	44,00	19,80	8,60	98,00	n.a.	0,80	27,70	n.a.
Írsko	2,60	50,70	30,70	14,30	98,00	99,00	0,85	11,30	0,11
Litva	10,80	44,80	28,70	6,70	97,00	48,00	0,81	25,80	0,38
Lotyšsko	14,00	30,00	25,90	8,10	99,00	91,00	1,06	23,60	0,30
Luxembursko	11,80	20,60	42,10	17,10	50,00	0,00	0,93	8,30	0,05
Maďarsko	17,40	20,70	36,30	15,30	99,00	99,00	1,15	21,90	0,24
Malta	n.a.	n.a.	12,90	4,90	3,00	13,00	0,95	24,30	0,26
Nemecko	13,80	41,90	39,60	6,80	80,00	n.a.	1,35	12,20	0,11
Poľsko	7,00	30,00	24,80	12,10	33,00	10,00	1,60	23,30	0,27
Portugalsko	0,70	55,70	16,80	18,80	100,00	100,00	0,99	17,60	0,09
Rakúsko	7,00	46,00	63,70	10,40	89,00	97,00	0,67	8,20	0,11
Rumunsko	3,10	29,00	22,50	34,10	86,00	74,00	1,21	28,00	0,41
Slovenia	0,00	14,00	57,60	18,50	99,00	99,00	0,89	23,30	0,06
Slovensko	11,00	27,00	22,90	4,20	49,00	15,00	1,43	14,10	0,35
Španielsko	0,80	56,20	22,60	19,70	96,00	99,00	0,67	18,20	0,17
Švédsko	8,20	43,80	32,50	0,00	75,00	75,00	0,39	13,20	0,04
Taliano	1,00	55,00	38,40	2,80	100,00	100,00	1,03	20,60	0,34
Veľká Británia	10,30	40,50	42,70	12,00	99,00	97,00	0,73	9,40	0,10

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov OECD (2016), Európska komisia (2015) a Schneider (2015)

V ďalšej časti analýzy preskúmame údaje z prieskumu World Bank Enterprise Survey odzrkadľujúce vnímanie správy daní a tieňovej ekonomiky podnikateľskou sférou. Vnímanie daňových sadzieb a správy daní ako potenciálnych prekážok pre podnikanie vo vybraných krajinách je uvedené na grafe 1.

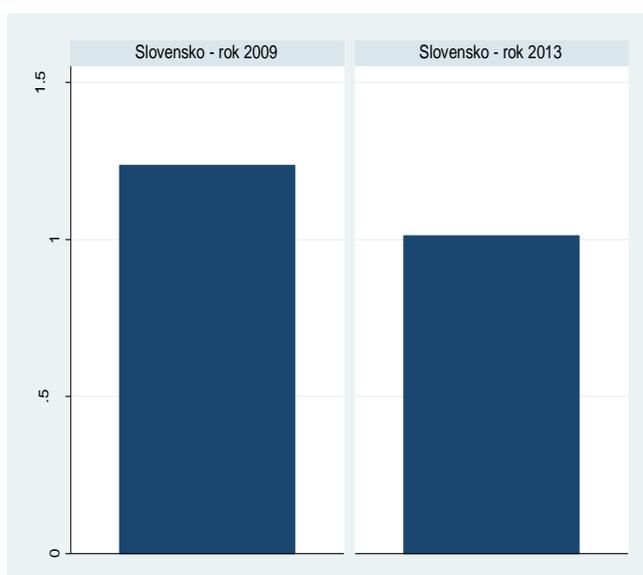

Graf 1: Správa daní a výška daňovej sadzby ako vnímané problémy pre podnikanie

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov Svetovej Banky (2016).

Výška daňových sadzieb je považovaná vo všetkých krajinách za väčší problém ako samotná správa daní. Správa daní sa javí byť najproblematickejšia v Rumunsku a naopak najmenší problém s ňou majú podniky v Estónsku. Na grafe 2 je zobrazená zmena vo vnímaní správy daní na Slovensku. Medzi rokmi 2009 a 2013 došlo k významnému poklesu negatívneho vnímania správy daní medzi podnikmi.

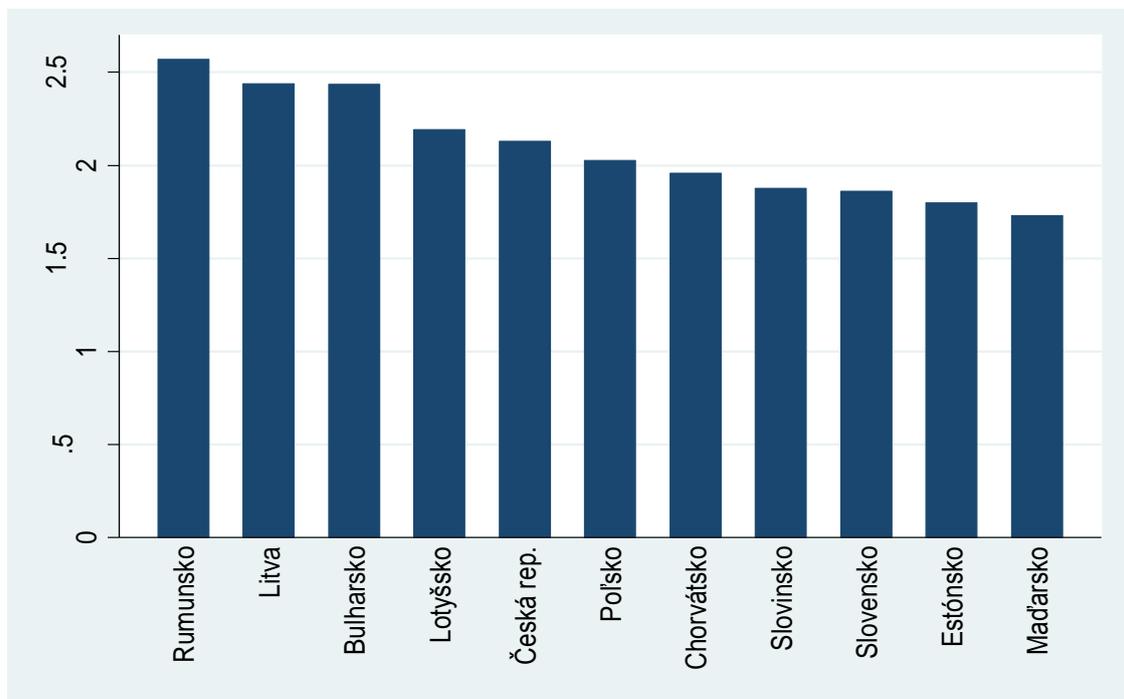
Intenzita problémov spojených s tieňovou ekonomikou v jednotlivých nových členských štátoch je zobrazená na Grafe 2.

Graf 2: Správa daní ako vnímaný problém pre podnikanie v SR v rokoch 2009 a 2013

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov Svetovej Banky (2016).

Poznámka: kódovanie odpovedí: Správa daní ... 0 = nie je prekážkou, 1 = tieňová ekonomika je malou prekážkou, 3 = tieňová ekonomika je miernou prekážkou, 4 = tieňová ekonomika je významnou prekážkou podnikania.

Graf 3: Vnímané problémy podnikov spojené s tieňovou ekonomikou

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov Svetovej Banky (2016).

Poznámka: Kódovanie odpovedí: Tieňová ekonomika ... 0 = nie je prekážkou, 1 = je len malou prekážkou, 3 = je miernou prekážkou, 4 = je významnou prekážkou podnikania.

Bližšie sa na intenzitu uvedených problémov pozrieme aj z hľadiska medziregionálnych rozdielov v SR. Údaje dostupné na úrovni regiónov NUTS 2 sú uvedené v Tabuľke 5 a Tabuľke 6. Medzi Bratislavským krajom, stredným Slovenskom a východným Slovenskom existujú v prípade niektorých ukazovateľov pomerne výrazné rozdiely. Tieňová ekonomika sa javí byť o niečo výraznejší problém na západnom Slovensku ako v ostatných regiónoch. Podobne aj počet konkurenčných firiem zapojených do tieňovej ekonomiky je najvyšší práve v tomto regióne. Na druhej strane na východné Slovensko je uvádzaná výrazne vyššia frekvencia daňových kontrol. Tento fakt prekvapivo nekorešponduje s vyššie uvedenými zisteniami o možnom rozsahu tieňovej ekonomiky v jednotlivých regiónoch.

Tabuľka 5: Vnímanie daňovej kontroly podnikmi v regiónoch SR

	Bratislavský kraj	Západné Slovensko	Stredné Slovensko	Východné Slovensko
Správa daní je problém (prekážka) podnikania	1,07	1,62	1,04	1,15
Frekvencia daňových kontrol	1,95	1,64	1,89	4,51

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov Svetovej Banky (2016). Poznámka: Vyššia hodnota ukazovateľa znamená vážnejšie problémy resp. vyššiu frekvenciu daňových kontrol.

Tabuľka 6: Vnímanie tieňovej ekonomiky podnikmi v regiónoch SR

	Bratislavský kraj	Západné Slovensko	Stredné Slovensko	Východné Slovensko
Tieňová ekonomika je problém (prekážka) podnikania	1,23	1,56	1,07	1,16
Konkurenti sú v tieňovej ekonomike	0,28	0,44	0,31	0,22

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov Svetovej Banky (2016). Poznámka: Vyššia hodnota ukazovateľa znamená vážnejšie problémy resp. intenzívnejšiu účasť konkurentov v tieňovej ekonomike.

Ďalej preskúmame jednotlivé faktory potenciálne vplyvajúce na uvedené štyri premenné prostredníctvom regresnej analýzy, pričom berieme do úvahy len dostupné údaje za 11 členských štátov EÚ. Výsledky regresnej analýzy sú uvedené v Tabuľke 7.

Tabuľka 7: Výsledky regresnej analýzy

Charakteristika podniku:	1.1	1.2	1.3	1.4
	Tieňová ekonomika je prekážkou podnikania	Konkurenčné podniky sú v tieňovej ekonomike	Správa daní je prekážkou podnikania	Frekvencia daňových kontrol
Nový podnik	-0.0105 (0.14)	-0.1154 (1.28)	0.1457* (2.13)	1.934 (0.65)
Malý podnik	0.0134 (0.25)	0.065 (0.95)	-0.1708** (3.30)	-4.02** (8.77)
Stredný podnik	0.0419 (0.79)	0.0364 (0.55)	-0.0485 (0.97)	-3.041** (7.10)
Na vidieku	0.0127 (0.23)	0.1692* (2.53)	-0.0917 (1.72)	-3.001** (5.28)
V menšom meste	-0.0522 (0.89)	0.0535 (0.75)	-0.1583** (2.91)	-3.238** (4.82)

Zahraničné vlastníctvo	-0.1934** (2.74)	-0.1296 (1.49)	-0.0099 (0.16)	-2.286* (2.46)
Skupina podnikov	-0.0367 (0.55)	-0.0871 (1.05)	-0.1282* (2.02)	-1.359** (3.06)
Kooperujúci podnik	-0.2552* (2.09)	-0.0296 (0.19)	0.0017 (0.02)	-0.1884 (0.05)
s.r.o.	-0.2217** (2.82)	0.3013** (2.99)	0.0719 (1.05)	-1.615 (0.39)
a.s.	-0.2001 (1.78)	0.257 (1.83)	0.0042 (0.04)	-1.849 (0.52)
Živnostník	-0.0215 (0.23)	0.5043** (4.22)	0.2224** (2.57)	-1.972 (0.52)
Exportná orientácia	-0.0045** (5.16)	-0.0037** (3.51)	7.70E-04 (0.98)	0.0155 (0.91)
<i>Sektory:</i>				
Potravinárstvo	0.0206 (0.21)	-0.0344 (0.28)	0.1412 (1.54)	0.4438 (0.60)
Textil	-0.3601 (1.70)	-0.2428 (0.96)	0.1088 (0.66)	-0.8771 (1.10)
Odevy	0.0994 (0.73)	0.1687 (1.12)	-0.0807 (0.66)	-1.074 (1.71)
Stavebníctvo	0.2495** (3.22)	0.4378** (4.76)	-0.0504 (0.68)	-0.3839 (0.63)
Iné služby	0.1705 (1.52)	0.259 (1.73)	0.0602 (0.56)	-0.137 (0.13)
Veľkoobchod	0.0166 (0.22)	-0.0435 (0.43)	-0.1089 (1.49)	0.5833 (0.64)
Maloobchod	0.0081 (0.14)	0.1342 (1.90)	0.1051* (1.97)	3.160** (4.05)
Ubytovanie	-0.0764 (0.63)	0.0844 (0.64)	0.018 (0.18)	0.4674 (0.44)
Doprava	0.2398* (2.74)	0.4469** (4.22)	-0.0159 (0.16)	-1.184* (2.46)

	(2.50)	(4.06)	(0.17)	(2.49)
Počet pozorovaní	2907	2841	3106	1558
Log Likelihood	-4219	-1753	-4483	-6494
χ^2	284	209	628	438

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov Svetovej Banky (2016).

*Poznámka: Hodnoty v zátvorkách (.) sú t-štatistiky, **/* znamenajú štatistickú významnosť na hladine 1%/5%. Na odhad parametrov regresných modelov 1.1 až 1.3 sme použili probit regresiu v prípade modelu 1.4 bola použitá tobit regresia so spodnou hranicou 0 a hornou hranicou 365.*

Výsledky regresie 1.1 naznačujú, že tieňová ekonomika predstavuje menší problém pre podniky s exportným zameraním a podniky vo vlastníctve zahraničných firiem. Naopak tento problém je najvýznamnejší v prípade stavebných a dopravných podnikov. Na základe výsledkov regresie 1.2 môžeme povedať, že konkurenciu v podobe podnikov z tieňovej ekonomiky vnímajú intenzívnejšie podniky na vidieku, spoločnosti s ručením obmedzeným, živnostníci a podniky s malou alebo žiadnou exportnou orientáciou predaja. Konkurencia v podobe podnikov z tieňovej ekonomiky je častejšia opäť v podnikoch zo sektorov dopravy a stavebníctva.

Regresia 1.3 sa vzťahuje k problémom spôsobeným správou daní. Ako sa dalo očakávať tieto problémy sú výraznejšie v prípade nových firiem a živnostníkov. Naopak tieto problémy sú menšie v prípade malých firiem a podnikov vo vidieckych oblastiach. Napokon podniky z odvetvia maloobchodu zaznamenávajú výrazne viac vnímaných problémov so správou daní ako v iných odvetviach.

Regresná analýza 1.4 skúma faktory vplyvajúce na počet daňových kontrol v podniku počas roka. Malé a stredné podniky uvádzajú výrazne menej daňových kontrol ako veľké firmy. Podobne sú na tom z hľadiska počtu daňových kontrol aj podniky na vidieku a v menších mestách. Tieto podniky majú v priemere výrazne menej kontrol ako podniky vo veľkých mestách. To isté platí aj pre podniky, ktoré majú zahraničného vlastníka, alebo sú súčasťou skupiny podnikov. Podniky v sektore maloobchodu registrujú výrazne viac daňových kontrol a naopak sektor dopravy ich má menej. Pritom paradoxne práve podniky v sektore dopravy zaznamenávajú najväčšie problémy s tieňovou ekonomikou.

Závery a politické implikácie

Inštitucionálne faktory majú podľa viacerých zdrojov významný vplyv na rozsah daňových únikov v krajine (Dreher, Kotsogiannis, a McCorriston, 2009; Johnson a kol., 2000; Lacko, 2000; Torgler a Schneider, 2009); Zabezpečenie kvality verejných inštitúcií sa preto javí byť zásadným predpokladom pre úspešný boj proti daňovým únikom. Významným problémom je predovšetkým korupcia (napr. Friedman a kol., 2000), ktorá je s daňovými únikami úzko prepojená.

Význam správy daní, ako kľúčovej inštitúcie zabezpečujúcej výber dane a daňovú kontrolu, je z tohto hľadiska pravdepodobne ešte väčší ako je tomu pri iných inštitúciách. Práve kvalita správy daní môže zohrávať významnú úlohu pri boji proti daňovým únikom. Zistili sme niektoré potenciálne vzťahy medzi vybranými ukazovateľmi týkajúcimi sa správy daní a daňových únikov. Na základe výsledkov môžeme konštatovať, že správa daní sa javí byť v skúmaných štátoch EÚ (vrátane Slovenska) menším problémom pre podnikanie ako je výška samotných daňových sadzieb. Napriek tomu zisťujeme, že tento problém nie je zanedbateľný, čo platí predovšetkým v Rumunsku, Litve a Bulharsku. Z nášho pohľadu je zaujímavé, že práve v týchto troch štátoch je podľa výsledkov vnímaná tieňová ekonomika pre podnikanie najvýznamnejším problémom. Podľa vyjadrení podnikov zastúpených v prieskume intenzita problémov so správou daní na Slovensku mierne klesla od roku 2009 do roku 2013. Početnosť daňových kontrol je na Slovensku najnižšia zo všetkých sledovaných štátov, pričom sa však regionálne výrazne líši. Udávaná početnosť kontrol je jednoznačne najvyššia na východnom Slovensku. Na druhej strane sa zdá, že najvýraznejšie vnímané problémy s tieňovou ekonomikou sú skôr v regióne západného Slovenska. Otázkou zostáva prečo existuje takáto disproporcía a či by nebolo vhodné, aby sa daňové kontroly viac zamerali práve na oblasť západného Slovenska.

Na základe výsledkov regresnej analýzy môžeme realizovať taktiež niektoré ďalšie politické implikácie. Výsledky naznačujú, že vidiecke podniky sa budú pravdepodobne viac zapájať do tieňovej ekonomiky, pretože uvedené vnímané problémy s konkurenčnými firmami z tieňovej ekonomiky sú najvýznamnejšie práve v tejto oblasti. Aj napriek tomu sú však, daňové kontroly v týchto podnikoch v priemere menej časté ako vo firmách v mestách. Je pravdepodobné, že daňová kontrola na vidieku je viac problematická a sú s ňou spojené aj vyššie náklady.

Výsledky analýzy naznačujú aj skutočnosť, že spoločnosti s ručením obmedzeným, živnostníci a firmy s malou alebo žiadnou exportnou orientáciou sa pravdepodobne budú

častejšie zapájať do tieňovej ekonomiky. Tento problém sa týka predovšetkým podnikov v oblasti dopravy a stavebného priemyslu a cielenie daňovej kontroly do týchto oblastí by mohlo mať pozitívny dopad na plnenie daňových príjmov.

Na záver konštatujeme, že problematike efektívneho výberu daní sa venuje stále viac pozornosti práve v súčasnom období krátkodobej i dlhodobej fiškálnej nerovnováhy s ich dôsledkami na verejné financie i na ekonomiku ako takú. Nachádzanie vhodných alternatív riešenia problémov financovania verejných výdavkov a národných vládnych programov, ktorých cieľom by malo byť zabezpečenie sociálneho i individuálneho blahobytu a fungovanie štátu je stále komplikovanejšie aj s ohľadom na väzby a vplyv externého prostredia a prepojenie prístupov národnej i nadnárodnej regulácie aktivít. Heterogenita javov multiplikuje heterogenitu prístupov a ich špecifiká a ponúka širokú názorovú platformu pre diskusie a polemiky vedeckých otázok odrážajúcich realitu v predmetnej oblasti. Problematika kvalitnej správy daní a jej efektívneho fungovania s pozitívnym dosahom na redukciiu daňových únikov a negatívnych prejavov tieňovej ekonomiky je ich súčasťou.

PodĎakovanie

Táto práca bol podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-15-0322.

Literatúra

- BECKER, G. S. 1968. Crime and Punishment: An Economic Approach. In: Journal of Political Economy, vol. 76, pp. 169-217.
- BIRD, R., GENDRON, P. P. 2006. Is VAT the Best Way to Impose a General Consumption Tax in Developing Countries? In: Bulletin of International Taxation, vol. 60, no. 7.
- BIRD, R., MARTINEZ-VASQUEZ, J., TORGLER, B. 2006. Societal Institutions and Tax Effort in Developing Countries in Alm, J., Martinez-Vazquez & Rider, M. (eds.) The Challenges of Tax Reform in the Global Economy. New York: Springer, pp. 283-338.
- BIRD, R. 2010. Smart tax administration. The World bank: Economic Premise, Poverty reduction and economic management (prem) network, 36, pp 1-5.
- BUEHN, A., SCHNEIDER, F. 2010. Corruption and the shadow economy: like oil and vinegar, like water and fire? Paper presented to the 66th Annual Congress of the International Institute of Public Finance.
- DREHER, A., SCHNEIDER, F. 2010. Corruption and the shadow economy: An empirical analysis. In: Public Choice, vol. 144, pp. 215-238.
- FELD, L. P., FREY, S. B. 2007. Tax Compliance as the Result of a Psychological Tax Contact: The Role of Incentives and Responsive Regulation. Law & Policy, 29, 1, pp. 102-120.

EURÓPSKA KOMISIA. 2015. Study to quantify and analyse the VAT Gap in the EU Member States. TAXUD/2013/DE/321. [online] <cit.18.4.2016>. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/common/publications/studies/vat_gap2013.pdf>

FRIEDMAN, E., JOHNSON, S., KAUFMANN, D. AND ZOIDO-LOBATON, P. 2000. Dodging the grabbing hand: the determinants of unofficial activity in 69 countries. In: Journal of Public Economics, vol. 76, pp. 459-493.

HANLON, M., MILLS, L., SLEMROD, J. 2007. An empirical examination of corporate tax noncompliance, In: A. Auerbach, J. R. Hines Jr., and J. Slemrod (Eds.), Taxing Corporate Income in the 21st Century, Cambridge: Cambridge University Press.

IMAM, P. A., JACOBS, D. F. 2007. Effect of Corruption on Tax Revenues in the Middle East. In: IMF Working Paper, 07/270. pp. 1-34. Washington D.C.: International Monetary Fund.

JOHNSON, S., KAUFMANN, D., MCMILLAN, J., WOODRUFF, C. 2000. Why do firms hide? bribes and unofficial activity after communism, In: Journal of Public Economics, vol. 76, pp. 495-520.

KAMDAR, N. 1997. Corporate income tax compliance: a time series analysis. In: Atlantic Economic Journal, vol. 25, pp. 37-49.

LACKO, M. 2000. Hidden economy – an unknown quantity? Comparative Analysis of Hidden Economies in Transition Countries, 1989-95. In: Economics of Transition, vol. 8, pp. 117-149.

MEDVEĎ, J., NEMEC, J. a kol. 2011. Verejné financie. Bratislava : Sprint dva. 2011. 640 s.

NOVYSEDLÁK, V., PALKOVIČOVÁ, J. 2012. The estimate of the value added tax revenue loss. Economic analysis 25. Institute for Financial Policy. The Ministry of Finance of the Slovak republic, March 2012.

NUR-TEGIN, K. D. 2008. Determinants of business tax compliance, In: B. E. Journal of Economic Analysis and Policy, vol. 8. no.1. pp. 32-56.

OECD. 2016. Tax Administration 2015: Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies, OECD Publishing, Paris. [online] <cit. 18.4.2016>. Dostupné na internete: <http://dx.doi.org/10.1787/tax_admin-2015-en>

RICE, E. 1992. The corporate tax gap: evidence on tax compliance by small corporations, In: Slemrod, J. (Ed.), Why People Pay Taxes, Ann Arbor, University of Michigan Press.

Schneider, F. 2015. Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments [online] <cit. 18.4.2016>. Dostupné na internete: <<http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadEcEurope31.pdf>>.

Svetová banka (2016). World bank enterprise surveys. [online] <cit. 21.4.2016>. Dostupné na internete: <<https://www.enterprisesurveys.org/Portal/Login.aspx?ReturnUrl=%2fportal%2felibrary.aspx%3flibid%3d14&libid=14>>

TANZI, V., DAVOODI, H. R. 1997. Corruption, Public Investment, and Growth. In: IMF Working Paper, 97/139. 1-23. Washington D.C.: International Monetary Fund.

TEDDS, L.M. 2010. Keeping it off the books: an empirical investigation of firms that engage in tax evasion. In: Applied Economics, vol. 42, pp. 2459-2473.

Adresa autorov

prof. Ing. Marta Orviská, PhD.

Ekonomická fakulta UMB v Banskej Bystrici

Tajovského 10

975 90 Banská Bystrica

E-mail: marta.orviska@umb.sk

Ing. Ján Huňady, PhD.

Ekonomická fakulta UMB v Banskej Bystrici

Tajovského 10

975 90 Banská Bystrica

E-mail: jan.hunady@umb.sk

Ing. Kamil Ščerba

Ekonomická fakulta UMB v Banskej Bystrici

Tajovského 10

975 90 Banská Bystrica

E-mail: kamil.scerba@umb.sk